

УДК 37.03

Заскалста Світлана Григорівна – кандидат педагогічних наук, ст.викладач кафедри іноземних мов Миколаївської державної аграрної академії.

Особистісно орієнтоване навчання на заняттях з іноземної мови у вищих закладах освіти

У статті висвітлюється питання особистісно орієнтованого навчання, ефективність якого зумовлена рівнем організації самостійної пізнавальної діяльності студентів. Автор звертає увагу на те, що рівень самостійної пізнавальної діяльності є одним з основних критеріїв якості підготовки спеціалістів, здатних творчо працювати в період становлення державності України.

The problem of person-oriented education, the effectiveness of which is conditioned by the organization level of students' independent cognitive activities is the subject of the article. The author states that the level of independent cognitive activities is one of the main quality criteria in training specialists who are able to work creatively.

Перехід суспільства до ринкових відносин наклав свій відбиток і на систему вищої освіти, ці перетворення поставили нові вимоги до якості підготовки нових спеціалістів. На сучасному етапі розвитку НТР висококваліфікований спеціаліст – це особа, яка є політично зрілою, має високі громадянські якості, творчі начала та володіє професійною майстерністю. Підготовка і становлення спеціалістів ХХІ століття потребують усвідомлення ними відповідальності за долю країни та освіти в умовах створення сучасних технологій, вирішення складних завдань сьогодення.

Вимога до удосконалення вищої освіти знайшла відображення в державній національній програмі "Освіта" [1], де йдеться про необхідність зміни пріоритетів у її характері і змісті навчання з орієнтацією на самостійність особистості, як передумову загальної культури, світогляду та моральної, етичної і екологічної направленості.

Головною метою педагогічного процесу є формування особистості, здатної самостійно і творчо працювати, виховання у кожного студента такого світогляду, ставлення до навчання і професії, активності і самостійності, ініціативності, які забезпечать здатність і готовність майбутнього спеціаліста до високих досягнень у його професійній діяльності. Одним із головних показників досягнення

цієї мети педагогічного процесу є особистісно орієнтоване навчання, ефективність якого зумовлена також рівнем організації самостійної пізнавальної діяльності студентів.

У зв'язку з тим, що традиційний інформаційний підхід до навчально-виховного процесу не здатний вирішити завдання розвитку творчого потенціалу майбутнього фахівця, то отримана таким чином студентами інформація не стає базою, яка допомогла б у вирішенні задач, які виникатимуть в майбутній діяльності. Так у ряді праць (Ю.Н.Кулюткіна, Г.С.Сухобська та ін.) доводиться, що інформаційний характер навчання робить студентів пасивними споживачами готових ідей і висновків, а не активними учасниками процесу вирішення завдань.

Необхідність творчого підходу до організації навчального процесу у вищій школі України, формування в майбутніх спеціалістів самостійності, спроможності працювати у складних соціально-економічних умовах перебудови і становлення державності України відзначили у своїх працях А.М.Алексюк, В.М.Вергасов, С.У.Гончаренко, І.А.Зязюн та інші.

Одним із головних критеріїв, що характеризують готовність фахівця до професійної діяльності, є уміння самостійно і творчо працювати. Без ґрунтовних різнобічних знань, без ініціативності,

творчої активності як вищого прояву пізнавальної діяльності не можливі ті перетворення, які відбуваються в країні.

Аналіз досвіду сучасної західноєвропейської і американської вищих шкіл може допомогти у формуванні сучасної концепції, яка визначила б стратегію освіти в Україні.

У системі вищої освіти країн Західної Європи і США завжди особливе місце відводилося самостійній пізнавальній діяльності студентів. Дослідження Л.П.Пуховської, Л.Д.Філіпової, Т.С.Георгієвої, Л.А.Толкачевої та інших свідчать, що в академічних коледжах та університетах США традиційні форми навчання – лекції, практичні заняття, семінари – підпорядковані головній меті: дати студентам орієнтир в їхній самостійній роботі, тобто діяльності студентів, яка відбуватиметься без керівництва викладача, але ним спрямовується і організовується.

Аналіз зазначених і ряду інших психолого-педагогічних досліджень дозволив розглядати організацію самостійної пізнавальної діяльності студентів як педагогічну проблему і зробити висновок про те, що рівень самостійної пізнавальної діяльності – один з основних критеріїв якості підготовки спеціалістів, а ефективність останньої може бути забезпечена за умов спеціальної організації пізнавальної діяльності тих, хто навчається.

Однак досягнення фахівців з даної проблеми ще не в повній мірі знайшли своє застосування в практиці вищої школи. Причиною такого стану є те, що в дидактиці вищої школи до цього часу не достатньо розкрита сутність самостійної пізнавальної діяльності, її структура, функції, в наслідок чого її конкретні види конструюються з урахуванням предметної (змістовної) сторони без достатнього співвідношення з особистістю, процесуальною стороною пізнавальної діяльності.

Однак, перш ніж розглянути різноманітні підходи дослідників щодо даного виду діяльності учнів і студентів, необхідно з'ясувати суть більш широкого поняття, а саме: поняття "діяльності". Це зумовлено тим, що ознаки, притаманні "діяльності", в значній мірі визначають структуру і характер самостійної діяльності, а саме: пізнавальні потреби, мотиви, активність студентів. В сучасній психолого-педагогічній літературі існує багато термінів які характеризують діяльність учнів: самостійність, пізнавальна самостійність, активність, пізнавальна активність, творча активність тощо.

Діяльність – основа розвитку особистості.

Розробка теоретичного поняття діяльності здійснюється з різних боків: як "зверху" від філософії, яка розробляє найбільш загальне визначення діяльності, так і з боку спеціальних наук соціально-гуманітарного профілю, які дають свої визначення діяльності, її сутності і структуру.

До цього часу психолого-педагогічній, соціологічній та філософській літературі поняття "діяльність" вживається не однозначно. М.С.Каган [2] під "діяльністю" розуміє "спосіб існування людини". С.Л.Рубінштейн [3] зазначав, що поняття "діяльність" вживається "в дуже широкому і невизначеному смислі... Діяльність... – це предметна діяльність, це практика".

Таким чином, категорія діяльності є базою для з'ясування суті самостійної пізнавальної діяльності і в значній мірі визначає методологічні і теоретичні напрямки дослідження проблеми організації самостійної пізнавальної діяльності студентів.

Пошук шляхів активізації самостійної пізнавальної діяльності студентів здійснюється в різних напрямках. Дослідники цієї проблеми виділяють мотиваційну сферу й організаційно-педагогічні заходи, спрямовані на активізацію даного виду діяльності.

До мотиваційної сфери відноситься систематична пропаганда вирішальної ролі самостійної пізнавальної діяльності студентів, особистого успіху в навчанні, ученні.

В організаційно-педагогічних заходах можна виділити кілька напрямків:

- а) високе консультативне навантаження викладачів, значною мірою спрямоване на керівництво самостійною пізнавальною діяльністю студентів;
- б) повноцінне методичне забезпечення діяльності студентів, випуск на допомогу їм посібників практичної спрямованості;
- в) широке використання в діяльності електронно-обчислювальної техніки, зокрема засобів інформатики та контролю;
- г) застосування різних організаційних форм навчання (модульне навчання, ділові ігри, суцільне читання та ін.);
- д) широке залучення студентів до наукових досліджень.

Одним із напрямків є подальше вдосконалення керівництва організацією самостійної пізнавальної діяльності студентів. Ця проблема може бути вирішена у двох аспектах: перший – виходячи зі ступеня свободи студента в самостійній діяльності; другий – виходячи з його підготовленості до цієї роботи (фундамент такої роботи формується в

школі). Вирішення проблеми на перетині двох підходів значною мірою зводиться до знаходження оптимального співвідношення між самостійною пізнавальною діяльністю і педагогічним керівництвом з боку викладача.

В процесі експериментального дослідження нами визначено ряд організаційно-педагогічних і дидактичних умов, без дотримання яких неможливе успішне функціонування і удосконалення даного процесу.

Першою з цих умов може бути така теза, що організація пізнавальної діяльності базується на основі суб'єкт-суб'єктного співробітництва викладачів і студентів в процесі розв'язання навчально-пізнавальних завдань.

Наступною організаційно-педагогічною умовою є така: організація самостійної пізнавальної діяльності повинна бути спрямована на розв'язання актуальних завдань вищої школи, а саме: оволодіння студентами глибокими і міцними знаннями, умінням і навичками, виховання у них організованості, активності, самостійності, відповідальності тощо. При цьому чітко простежується така тенденція: чим вищий рівень організації самостійної пізнавальної діяльності, тим краща успішність у студентів. 95% студентів, які брали участь у дослідженні, відзначили, що в результаті покращення організації самостійної пізнавальної діяльності у них поліпшились знання, а 90% – що така організація діяльності позитивно вплинула на такі якості, як організованість і самостійність. Не менш важливим результатом удосконалення організації самостійної пізнавальної діяльності є і те, що у студентів підвищились рівні організації самостійної пізнавальної діяльності.

В навчальному процесі пізнавальна діяльність включає навчальну діяльність і діяльність, яка направлена на розвиток взаємовідносин з людьми, суспільством. В педагогіці диференціація діяльності в межах навчального процесу привела до необхідності розрізняти "навчальну діяльність", "пізнавальну діяльність", яка інакше виражена терміном "учіння".

Пізнавальна самостійність як сукупність пізнавальних умінь і навичок тих, хто навчається, на думку Н.А.Половнікової [4], може бути копіювальною (низький рівень) і творчою (високий). Критерієм належності до відповідного рівня вибрано вміння переносити алгоритм розв'язання однієї задачі на іншу (копіювальна самостійність), відтворювати методи інтелектуальної діяльності, здійснювати перенесення способів розв'язання задачі

на вихідний матеріал (вибірково-відтворююча самостійність); використовувати нові шляхи розв'язання (творча самостійність).

За Н.А.Голубевою [5] пізнавальна самостійність як поняття, фіксуючи цілісність, системність сформованих у суб'єкта умінь і навичок, визначається ступенем прояву уміння розпізнавати, визначати і вирішувати протиріччя, що виникають у процесі його навчальної діяльності. Виходячи з цього, розрізняються:

- **низький** рівень самостійної пізнавальної діяльності, який характеризується проявом у студентів умінь самостійно, але з підказкою розпізнавати протиріччя і визначати їх (учнівська самостійність);
- **середній** – уміння розпізнавати і визначати протиріччя, спроможність розв'язувати їх тільки у рамках засвоєної орієнтованої основи (копіювальна самостійність);
- **високий** – у достатній мірі сформованими уміннями розпізнавати, визначати, самостійно трансформувати відому орієнтовану основу типового розв'язання протиріччя і побудови суб'єктивно нової основи діяльності при розв'язанні нетипового протиріччя (трансформуюча самостійність);
- **вищий** – у високій мірі сформованими уміннями розпізнавати, визначати і самостійно конструювати об'єктивно нову орієнтовану основу діяльності при розв'язанні нетипового протиріччя (творча самостійність).

Аналіз психолого-педагогічної літератури та експериментальне дослідження дозволило нам намітити основні шляхи вдосконалення організації самостійної пізнавальної діяльності студентів на практичних заняттях з іноземної мови. Одним із них є значне поліпшення навчально-методичного забезпечення з питань організації самостійної пізнавальної діяльності студентів на практичних заняттях з іноземної мови. Не випадково, наприклад, переважна більшість студентів різних факультетів серед факторів підвищення ефективності самостійної пізнавальної діяльності назвали і поліпшення навчально-методичного забезпечення. Останні повинні враховувати ряд вихідних даних, до яких, насамперед, можна віднести: науково-методичний потенціал викладачів, їх готовність до такої роботи, рівень підготовки студентів; можливості навчально-методичного і технічного забезпечення навчального закладу. Як свідчать дані анкетування, студенти багато разів називають і такі заходи, як поліпшення матеріальної бази факультету, кафедри, вузу: застосування прогресивних методів організації даного виду діяльності: рівень професійної майстерності викладачів (базова спеціальна

підготовка, ставлення до роботи, підготовка до занять тощо). Ці дані співпадають з визначеними факторами, які дають найбільший вплив на процес організації самостійної пізнавальної діяльності студентів. Це може свідчити про правильно визначені основні фактори впливу на цю діяльність; що критерії-показники вірно і всебічно оцінюють організацію самостійної пізнавальної діяльності студентів. Так, студенти економічного факультету особливого значення надають своїй зацікавленості в кінцевому результаті організації пізнавальної діяльності та необхідності підвищення статусу предмету "Іноземна мова" у вузі. На думку ж викладачів, крім підвищення їх загального професійного рівня, суттєве значення має і компетентність з даного питання, оволодіння

спеціальними знаннями, уміннями і навичками. Вони також підкреслюють і те, що велике значення має вміння викладача створити спеціальні умови для навчання та заохочення студентів до самостійної пізнавальної діяльності, в тому числі і до її організації.

Таким чином, базуючись на вимогах законодавчих і нормативних документів, а також результатах дослідження, можна стверджувати, що одним із основних напрямків перебування системи вищої освіти, який буде сприяти поліпшенню якості підготовки спеціалістів, є удосконалення системи організації самостійної пізнавальної діяльності студентів, що згодом має перерости у здатність до самостійного творчого мислення.

Література

1. Державна національна програма "Освіта": Україна XXI століття. – К.: Райдуга, 1994. – 61 с.
2. Каган М.С. Человеческая деятельность (Опыт системного анализа). – М.: Политиздат, 1974. – 328 с.
3. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии: В 2-х т. – М.: Педагогика, 1989. – Т. 1. – 48 с.
4. Половникова Н.А. Система воспитания познавательной самостоятельности школьников. – Казань: Изд-во Казан. Ун-та, 1987. – 103 с.
5. Голубева А.Н. Педагогические условия формирования основ диалектического мышления студентов в процессе преподавания общественных наук: Автореф. дис... канд. пед. наук. – К., 1986. – 19 с.

Стаття надійшла до редакції 25.03.2000